

DOBOS BALÁZS*

A roma politikai részvétel és képviselet kérdései.

Egy roma párt lehetőségével kapcsolatos érvek pro és kontra

I. Bevezetés: téma és módszertan

I. 1. A roma politikai képviselet dilemmái

A roma politikai részvétel és képviselet ügye, eleve az a kérdés, hogy miként, milyen eszközökkel lehetne a politikailag hagyományosan és rendkívül alulreprezentált európai romák érdekeit a különböző szintű döntéshozatali folyamatokban jobban és hatékonyabban megjeleníteni és érvényesíteni, már önmagában meglehetősen összetett.¹ A hierarchikusan szervezett társadalmakban élő marginalizált csoportok esetében Anne Phillips érvel ráadásul amellett, hogy számukra a politikai egyenlőség megvalósulása felé vezető úton az első törekvések egyike még magának a képviseletnek a fejlesztése,² pontosabban a kapacitásaik bővítése, és annak előmozdítása, hogy egyáltalán részt vegyenek a közéletben. Nem pedig szükségszerűen az, hogy azonnali, tényleges hatásuk is legyen

* A szerző az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa.
E-mail: dobos.balazs@tk.mta.hu

¹ Rövid Márton: Solidarity, Citizenship, Democracy: The Lessons of Romani Activism. In: Halwachs, Dieter (ed.): *European Yearbook of Minority Issues, Vol. 10, 2011*. Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2013. 381-396.

² Phillips, Anne: *Democracy and Difference*. Cambridge: Polity Press, 1993.

a döntésekre, amelyet amúgy a nemzetközi kisebbségvédelem a hatékony közéleti részvétel fogalmával megkívánna. Az előbbi jelenséget Phillips a „jelenlét politikájának” fogalmával írta le,³ amely több és akár egymással párhuzamos, részvételi és képviseleti struktúrán keresztül valósulhat meg. A jelenlét ilyen módon az ún. deskriptív vagy tükörjellegű képviselet felé hat, amelynek lényege az, hogy a képviselőnek főbb vonalakban ugyanolyan tulajdonságokkal kell rendelkeznie, mint az általa képviselteknek. Ezzel szemben a szubsztanciális képviselet a választók érdekei és a képviselő tevékenysége közötti összhangra helyezi a hangsúlyt.⁴ Az utóbbihoz kapcsolódóan Pap András László érvel számos írásában amellett, hogy a kisebbségi képviselet kialakítása során, képviseletelméleti szempontból nem indokolt előírni a jelölt kisebbségi önmeghatározását.⁵

A rendszerváltás után Közép- és Délkelet-Európában létrejött, különböző intézményi csatornák (civil egyesületek, kisebbségi önkormányzatok, pártok, konzultatív/tanácsadó testületek, fenntartott/garantált parlamenti helyek, mainstream pártokkal kötött választási megállapodások stb.), azok párhuzamossága, versengése, valamint a roma szervezetek nagy száma ugyanakkor felvetette a demokratikus reprezentativitás és a legitimáció kérdését, és mind nehezebbé tette annak megválaszolását, hogy legitim módon ki képviselheti a romákat.⁶ A képviselet ügye szorosan összefügg annak a szintén rendkívül vitatott kérdésnek a megítélésével, hogy esetükben hogyan lehet értelmezni a rendszerváltások utáni, jellemzően az újraelosztással (társadalmi-gazdasági marginalizáció) és az elismeréssel (etnikai alapú megkülönböztetés, kultúra negligálása, politikai képviselet hiánya) kapcsolatos társadalmi

³ Phillips, Anne: *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

⁴ Pitkin, Hannah Fenichel: *The Concept of Representation*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967.

⁵ L. pl.: Pap András László: Csak az menjen ornitológusnak, aki madár? Adalékok az etnikai hovatartozás és a kisebbségi regiszter alkotmányos kérdéseihez. *Beszélő*, 2004/1. 28-35.

⁶ McGarry, Aidan: *Who Speaks for Roma? Political Representation of a Transnational Minority Community*. New York: Continuum, 2010. Rostas, Iulius: Roma Participation: From Manipulation to Citizen Control. *Roma Rights*, 2012/4.

igazságtalanságokat, ezek egymáshoz való viszonyát.⁷ A kéttípusú ügyet és követelést lehet tekinteni egyazon érem két oldalának, de olykor egymással rivalizáló és ütköző értékeknek is. Ezen keretek között szokás értelmezni a roma élethelyzetek és identitások összetett jelenségeit, és megkísérelni arra választ adni, hogy helyzetük, problémáik és szükségleteik kezelése milyen megközelítést kíván. A romák identifikációja és meghatározása kapcsán azonban egymással gyakorta versengő és akár ellentétes elvek és narratívák kerültek előtérbe. A főbb megközelítések mint egy nemzeti vagy etnikai kisebbség, egy hátrányos helyzetű társadalmi csoport (lásd etnoosztály vagy underclass, társadalom alatti osztály), vagy lehetséges harmadikként egy transznacionális, összeurópai és államnélküli nemzet tagjaiként tekintenek a romákra.⁸ A nyitott vagy kizáró célok és gyakorlatok előnyben részesítése, a 2000-es évek vége óta domináns, társadalmi-gazdasági integrációnak vagy az etnokulturális jellemzők megőrzésének nagyobb hangsúlyozása ugyanis fontos, hosszú távú kérdések és kihívások elé állít. Egy szűkebb, a marginalizáció felszámolását valló megközelítés szükségszerűen leértékeli az etnokulturális ügyeket, míg az utóbbi kisebbségi jogi szempont nem csupán etnicizálna, etnikai tartalommal telítene szociális kérdéseket, hanem végső soron képtelenné is válna azok hatékony kezelésére.

I. 2. Roma pártpolitika: a magyarországi helyzet

⁷ Fraser, Nancy: Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation. In: Fraser, Nancy – Honneth, Axel: *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London and Frankfurt: Verso and Suhrkamp, 2003. 7-109.

⁸ Gheorghe, Nicolae: Choices to be made and prices to be paid: potential roles and consequences in Roma activism and policy-making. In: Guy, Will (ed.): *From Victimhood to Citizenship. The Path of Roma Integration. A Debate*. Budapest: Kossuth, 2013. 81. Marushiakova, Elena – Popov, Vesselin: The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. In: Burszta, W. – Kamusella, T. – Wojciechowski, S. (eds.): *Nationalisms Across the Globe: An overview of the nationalism of state-endowed and stateless nations*. Poznan: School of Humanities and Journalism, 2005. 433-455. Vermeersch, Peter: Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. *Ethnic and Racial Studies*, 2003/5. 890.

Mindeddig kevesebb figyelmet kapott viszont annak vizsgálata, hogy maguk a romák miként viszonyulnak a politikai részvételi és képviseleti struktúrákhoz,⁹ amely a pártok esetében különösen érdekes, hiszen a pártszerveződés és -verseny logikája szerint a közösségi vezetőknek és etnopolitikai vállalkozóknak elviekben programot kell készíteniük, célcsoportot kell meghatározniuk, ahonnan támogatást szerezhetnének. Ezt pozitív üzenetekkel vagy a fenyegetettségre való utalással, a közös vonások és törekvések kiemelésével, a különbségek leértékelésével érhetik el.¹⁰ Ennek révén szervesen hozzájárulnak az identitások alakításához, a kohézió megteremtéséhez, és szereplőivé válnak az etnikai határok megkonstruálását kísérő, egyéni percepciók, belső önmeghatározási és külső klasszifikációs küzdelmeknek és vitáknak. Azon túl viszont, hogy a társadalmi mozgalmakban a csoportidentitások a kollektív cselekvés eredményeként termelődnek és rendre újra is fogalmazódnak, mindebben olyan külső tényezők is szerepet játszanak, mint a politikai intézmények, amelyek elismeréssel, politikailag létrehozott kategorizációval, erőforrások allokációjával stb. képesek befolyásolni a határok megvonását és azok erősségét.¹¹

Kérdés tehát, hogy mivel indokolják, hogyan határozzák meg magukat a roma politikusok és aktivisták, amikor e színterekre lépnek és ezeken működnek, miként azonosítják, címkézik a célcsoportot, hogyan alakítanak ki határokat, miként próbálnak meg társadalmi támogatást szerezni és az egyéneket mobilizálni, illetve, hogy ők maguk miként definiálják a közösségi érdekeiket és céljaikat. A lehatárolás kérdése különösen annak fényében érdekes, hogy mára Magyarországon a cigányság fogalma leginkább egy külsőleg, a többség által megalkotott csoportra utal,¹² valamint esettanulmányok sora mutatta ki, hogy a roma önmeghatározás

⁹ Tremlett, Annabel – McGarry, Aidan: *Challenges Facing Researchers on Roma Minorities in Contemporary Europe: Notes towards a Research Program*. ECMI Working Paper, no. 62, 2013. 8.

¹⁰ Andriescu, Monica – Gherghina, Sergiu: *The Dual Consequences of Politicization of Ethnicity in Romania*. ECMI Working Paper, No. 63, 2013.

¹¹ Nagel, Joane: *Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture*. *Social Problems*, 1994/1. 152-176.

¹² Kállai Ernő: Vannak-e cigányok, és ha nincsenek, akkor kik azok? *Regio*, 2014/2. 114-146.

nagyban függ a diszkrimináció és a stigmatizáció mértékétől, az ilyen irányú közéleti diskurzus erejétől.¹³

A politikai részvételhez való általánosabb viszonyulás mellett, hasonlóan kevés figyelem övezte ebből a szempontból is az egyik lehetséges intézményi mechanizmusnak, annak a körülbelül kétszáz roma pártnak a főbb jellemzőit, amelyeket a rendszerváltás óta hoztak létre a térségben Csehországtól kezdve egészen Moldováig és Görögorszáig. Magyarországon napjainkig több mint ötven, az elnevezése és/vagy az alapszabálya alapján cigányként/romaként azonosítható politikai pártot alapítottak. Az időben viszont többnyire változó, instabil formációkban megmutatkozó roma párt jelensége ilyenformán mind a pártverseny, mind pedig a kisebbségi közélet állandó, ugyanakkor inkább marginális szereplője.¹⁴ Az eddigi országgyűlési választások mindegyikén tudott jelöltek állítani legalább egy roma párt, parlamenti mandátumot viszont egyik sem volt képes szerezni. A túlnyomórészt nem sokkal a választások előtt létrejövő és magukról leginkább akkor hallható formációk így szükségszerűen a választási kampányok idején részesültek némi közéleti és médiafigyelemben, egyrészt a romák rendkívüli politikai alulreprezentáltságával összefüggésben, illetve a politikai részvétel és képviselői lehetséges egyéb útjainak megítélésével. Másrészt pedig, és különösen a 2000-es években, a kívánt társadalmi-gazdasági integráció körüli közéleti polémiaikkal, valamint az évtized végén a radikális jobboldal térnyerésével, a Jobbik parlamentbe kerülésével kapcsolatosan.

A roma pártok megítélését és politikai helyzetét egyaránt új megvilágításba helyezték viszont a 2014-es országgyűlési választásoktól alkalmazott új választási és kampányfinanszírozási szabályok: egyfelől a korábbi 750 helyett elegendő csupán 500 aláírást gyűjtenie egy jelöltnek az induláshoz, de lehetőség van a többes jelölésre is, valamint 27 egyéni jelölt, azaz 13,5 ezer aláírás birtokában az országos lista állítására. Másrészt az egyéni választókerületi jelölteként járó egymillió forintos, majd az

¹³ Tátrai Patrik et al.: Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők. *Socio.hu*, 2017/2. 48. socio.hu/uploads/files/2017_2/tatrai_tan.pdf

¹⁴ Dobos Balázs: Roma pártok és választási mobilizáció Magyarországon. *Magyar Kisebbség*, 2016/3-4. 94-119.

országos lista állításakor legkevesebb, közel 150 millió forintot további támogatás komoly pénzügyi ösztönzőként működtek, amelyek hatására számos új kétes, köztük roma párt alakult és indult a két legutóbbi országgyűlési választáson, kiérdemelve így a sajtó egy részétől a „kamupárt” vagy „bizniszpárt” elnevezést. Nem állítjuk természetesen azt, hogy minden, a 2010-es évek közepétől létrejött roma párt a valós politikai érdekképviseleti tevékenységet nélkülöző, csupán anyagi megfontolások által vezérelt formáció lenne, de kétségtelen, hogy egyre több ilyen párt alakult: a 2014-es választásokat megelőzően, 2013-tól öt, a 2018-as választások előtt, 2017-től pedig rekordszámú, összesen tíz új roma párt hivatalos bírósági bejegyzésére került sor. Közülük 2014-ben négy párt tudott szintén kimagasló számú, az 1990-2010 közötti összes indulást messze meghaladó, összesen 113 egyéni jelöltet állítani, akik átlagosan viszont már csak 96 szavazatot kaptak a kerületekben. A korábbi választási rendszerben indulókhoz képest, a 2010-es évekbeli pártok és jelöltjeik már jóval csekélyebb társadalmi beágyazottságát és támogatottságát újfent megerősíti, hogy a legutóbbi, 2018-as választásokon induló mintegy 11 roma párt 176 jelöltje átlagosan már csak 48 szavazatot kapott egyéniben, jóval alatta maradva ezzel az induláshoz szükséges 500 támogató aláírásnak is. Mindezek, továbbá azok a körülmények, hogy 2014 után többekre ráadásul bírságot is kiszabtak jellemzően az ajánlóívekkel való elszámolás hiánya miatt, többek ellen feljelentést tettek a kampánypénzekkel való elszámolás szabálytalanságai következtében, illetve nem utolsósorban, hogy vezetőik többnyire jelen elemzés szerzője számára is elérhetetlennek bizonyultak, jeleznek egyrészt egy, a roma pártok terén is előállt új politikai helyzetet, másrészt pedig szükségessé teszik, hogy jelen elemzés időhatárait a 2010-es évek közepén zárjuk le.

Annál is inkább, mert a megalakuló politikai pártok tényleges, gyakorlati jelentőségén sok esetben túlmutatott az a normatív jellegű vita a kérdéssel foglalkozó közírók, kutatók, valamint többségi és kisebbségi politikusok, aktivisták részéről, amely leginkább egy hazai roma párt (illetve általánosabban, a fentiekkel összefüggésben egy kifejezett romapolitika vagy egy „színvak” szociálpolitika) szükségességét, létjogosultságát feszegette, főként ugyancsak a választások idején. Az írásaikban e szerzők leginkább arra összpontosítottak, hogy miként lehetne a romák érdekeit a legjobban

a politikai döntéshozatal folyamataiban megjeleníteni, és ebben lehet-e szerepe, mi több, kell-e, szükséges-e egyáltalán egy roma párt megalakítása. A vita természetesen nem független attól, hogy egyrészt a véleményeiknek hangot adók miként tekintenek a romákra, miként értelmezik az etnikai és a szociális tényezőket, milyen önképpel és igazolással rendelkeznek, másrészt pedig nem választható el az aktuális szervezeti törekvésektől és a szélesebb politikai kontextustól sem. A mostani elemzés azonban határozottan nem ebben a normatív kérdésben kíván állást foglalni, hogy kell-e Magyarországon egy roma párt, hanem a célja jóval inkább a roma párt léte és szükségessége mellett és ellene felhozott érveknek a szisztematikus elemzése és azok összevetése. Ebben egyrészt a sajtó vonatkozó cikkeinek, másrészt pedig egy 2015-ben lezárult kutatás keretében megkérdezett, tíz egykori és mostani pártvezetővel készült, félig strukturált mélyinterjú kvalitatív vizsgálatára támaszkodunk.¹⁵

II. Érvek a roma politikai párt mellett

Egy „erős szervezettséggel és közös akarattal” bíró, etnikai alapú roma szerveződés gondolatának, legyen az politikai párt vagy mozgalom, egyik legismertebb hazai képviselője Bíró András, aki számos írásában és interjúban szállt síkra amellett, hogy a romáknak az áldozati szerep meghaladása, a polgárosodás érdekében „*valódi politikai súllyal rendelkező, megkerülhetetlen és kijátszhatatlan*” partnerekké kell válniuk a közéletben.¹⁶ Álláspontja szerint „*ez azonban csak akkor sikerülhet, ha ezek a testületek ahulról jövő kezdeményezésekre támaszkodnak, politikájuk átlátható és konszenzuson alapul, a választókerületek elszámoltathatják vezetőiket, és a bizalom – a pakiv – lesz a siker útja.*”¹⁷ A párt mellett

¹⁵ A roma pártokra vonatkozó bírósági nyilvántartási adatok szerint így a 2015-ben bejegyzett, illetve addigra már törölt pártok vezetőinek mintegy felével sikerült interjút készíteni. Az interjúalanyok válaszait az elemzés anonim módon közli.

¹⁶ „Nem magyarázható minden a körülményekkel...” Bíró András polgárjogi aktivistával Rádai Eszter készített interjút. *Élet és Irodalom*, 2005. március 11.

¹⁷ Bíró András: Hogyan tovább? *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 14. http://dinamo.blog.hu/2014/08/14/hogyan_tovabb_764 (letöltés ideje: 2018. november 13.).

szóló, és az alábbiakban rendszerezett, főként a meginterjúvolt pártvezetők megnyilatkozásaira és a roma sajtóra hagyatkozó, politikai, etnikai és szociális indokok többsége szerves részét képezi Bíró érvelésének, ideértve egyebek mellett a többségi elzárkózás vagy a lehetséges mérleg nyelve szerep kiemelését. Szerinte összességében, „amikor ilyen méreteket ölt a diszkrimináció, és amikor az etnikai hovatartozás ennyire meghatározza egy csoport létét, akkor nincs mese, saját érdekképviseletet kell létrehozni. (...) A demokrácia lehetővé teszi etnikai párt létrehozását, és szerintem ezzel a lehetőséggel nem csupán a határon túli magyaroknak, a magyarországi romáknak is élniük lehet. Nincs más út, ha a cigányok érvényre akarják juttatni az érdekeiket. Az eddigi kormányok politikái megmutatták, hogy felülről, kívülről senkitől sem várhatják el. Más kérdés, hogy egy független, alulról szervezett roma politikai mozgalom képes-e versenyképes párttá válni. Azonban, ha nem a bukott választási párt modellje, hanem egy mélyen beágyazott politikai erő jön létre, akkor pár parlamenti képviselőn túl polgármesterek, iskolaszéki elnökök, regionális fejlesztési bizottságok tagjai is egyengethetik a polgárrá válás útját.”¹⁸

II. 1. Elismerés, politikai és kisebbségi képviselet

A roma pártok létrehozása és a választásokon való indulása mellett felhozott érvek sorában elsőként említendő az a többek által megfogalmazott, az időbeliséggel összefüggő nézet, hogy egy hatékony roma pártot valójában már sokkal korábban, az első parlamenti választások idején meg kell volna szervezni, mert az azóta eltelt időben nem politikai erőként, hanem inkább csak problémaként számolnak a romákkal. „A magyarországi cigányság ott tévedett az elmúlt tíz évben, hogy egyszer sem jelentette meg

¹⁸ Magyar, cigány és zsidó áldozatok vetélkedője. Bíró András szerint a romák polgárrá válásához szükség van az etnikai tudat erősítésére. *Népszabadság*, 2014. június 27. <http://nol.hu/belfold/aldozatok-vetelkedoje-1470877> (letöltés ideje: 2018. november 13.).

magát” mint politikai erő, szavazóbázis, így mutatva meg, hogy jelentős részük tudna egy irányba szavazni.¹⁹

„A Roma Parlament alakulásánál már ott voltunk (egy civil szervezettel – D. B.), és akkor, a rendszerváltás hajnala volt ez, mikor arról volt a legnagyobb vita, hogy induljon-e akkor egy roma párt. A Roma Parlament, mint egy gyűjtőszervezet, ami a gombamód létrejött roma civil szervezeteket próbálta egyben tartani, mint egy ernyőszervezet, az indítsa-e a jelöltjeit a parlamenti választásokon vagy a pártok mögé sorakozva, és akkor divat volt a rendszer új pártjai mögé sorakozva, felállva jelenítse meg a roma érdekeket. (...) Sajnos a Roma Parlament akkori vezetése óriási mértékben felelős volt, hogy ez nem úgy alakult, hogy akkor a roma közösség önállóan megmérethesse magát. Akkor még volt annyi lendület, annyi erő, annyi újszerű a történetben, hogy akkor nagyon komoly esély lett volna bekerülni a Parlamentbe. És valóban létrehozni egy olyan frakciót, ami (...) az előkészítés, meghozás és végrehajtás ellenőrzésében részt vesz. Mert ez a parlamenti munka gyűrűződött volna a megyei közgyűlések munkájára, és a települési önkormányzatok munkájára. Nem egy báb lett volna, felül egy vízfejű valami, hanem az alapokról tudott volna építkezni úgy, hogy valódi érdekképviselőt ellát. Az akkori vezetés máshogy döntött (...) Én saját magunkat hibáztatom azért, hogy akkor nem indultunk el.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Azt gondoljuk, hogy nagyon is időszerű volt Magyarországon, tehát sokkal korábban kellett volna. Egyébként alapvetően azt fogalmaztuk meg korábban is, hogy a rendszerváltásnál kellett volna egy rendszerváltó roma pártnak is létrejönnie (...) akkor most már bele lenne ágyazódva a nagypolitikai életbe, és valószínűleg kiirhatatlan lenne a magyarországi Parlamentből, és valószínűleg sokkal előrébb lenne a roma integráció is. Vagy lehet, hogy már nem is kéne erről beszélnünk.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

A megkérdezett pártvezetők számára értelemszerűen nem is kérdés egy roma párt szükségessége és létjogosultsága. Elvi szempontjaik sorában kiemelik a politikai egyenlőséget, azaz azt, hogy a romáknak állampolgárként és kisebbségi csoportként

¹⁹ „Át kellene vinni egy réteget”. Interjú Varga Józseffel, a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány kuratóriumi elnökével. *Amaro Drom*, 2001/január. 15.

ugyanolyan alapvető joguk van a politikai részvételhez és a létszámarányos képviselethez, mint a többségnek, beleértve a politikai pártok létrehozását is, és amennyiben az adott, miért ne gyakorolnák ezt a jogot. A párt a maga eszközeivel, főként a választásokon való indulással hozzájárulna az állampolgári jogok és kötelességek szélesebb körű tudatosításához is. Számukra hivatkozási alapként megjelennek a kisebbségi magyar közösségek pártjai is, mondván, hogyha nekik szabad, akkor az anyaországban ezt miért ne lehetne, utalva egyúttal arra is, hogy Magyarországon mintha már túlon túl ideologizált kérdéssé is vált volna a roma párt ügye.

„Ez az elv, ez az egyenlő jogok célkitűzése, hogy mi is részt vegyünk, mi is kivegyünk a részünket abból, hogy döntéseink legyenek, mi is azt akarjuk, hogy képviseletünk legyen a Parlamentben, a megyei (önkormányzatokban – D. B.), településeken, a városokban és a kisebb településeken.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

„Teljesen ésszerű, ha ennek az országnak tíz százaléka cigány, legyen akkor egy ötszázalékos párt ebben az országban. (...) Nem is baj ez igazából, mert egy normális demokráciában az lenne a normális, ha minden pártban ott ülnének a cigány emberek, és nem kéne külön párt, de sajnos a magyar demokrácia, ha lehet demokráciáról beszélni, az nem nőtt fel még idáig.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

„Amíg természetesnek tűnik a határon túli magyarokkal kapcsolatos nemzetpolitika, addig ezt nálunk nem veszik természetesnek sem a politikusok, sem a többségi társadalomhoz tartozók. (...) Mi ez a kettősség?!” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

További magától értetődő érvként hozzák fel, hogy értelemszerűen a törvényhozásban hoznak fontos döntéseket, ezért ott lehet és kell a döntéseket alapvetően befolyásolni.

„Mivel tudom azt, hogy a pártok kerülnek a kormányba, bízom abban, hogy a cigányságnak van esze ahhoz, hogy milyen létszámmal van, és saját magát be tudja juttatni a Parlamentbe, és ha a Parlamentben van, akkor tudja az igazát kiharcolni, kivívni.” (N4, 1990-es évekbeli pártvezető)

„Úgy van létjogosultsága, ha a települési önkormányzatot, a megyei közgyűléseket és a Parlamentet együtt kezeljük. Úgy van, ha a törvényekkel három dolgot tudunk tenni: a jó törvényeket

használni, a rosszakat megszüntetni, a hiányzó törvényeket meghozni.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

Ha pedig nem kerül be egy roma párt az Országgyűlésbe, már az egy százalékos listás szavazat elérése is olyan eredményeket hozhat, hogy a párt stabilizálódásával, a költségvetési támogatás birtokában, parlamenten kívüli pártként, de állandó politikai és médiaszereplővé válhat, ezzel segítve az érdekek képviseletét és a vélemények formálását.

„Mi abban bízunk, hogy legalább az egy százalékot teljesíteni fogjuk. Nem csak azért, mert irodát kaptunk volna, országos pártközpont-irodát, meg állami költségvetést – az sem lett volna rossz –, hanem azért, mert az egy százalékot teljesítő pártokat általában megkérdezik az ország működéséről, kifejtetik a véleményüket, sokkal jobban, mint egy civil szervezet, vagy bármi.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Ha egy százalékot elért volna, akkor is sikeres lett volna. (...) ez nagyot jelentett volna a politikai palettán, mert már valahol jegyezték volna, hogy igenis, ott vannak a roma pártok is.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

A roma pártok esetében is jelen van a más etnikai pártokra jellemző, a „csak magunkra számíthatunk” indoka, amelyet lehet egyrészt belülről, a kisebbségi sajátosságok felől értelmezni, és amelyet kívülről pedig alátámaszthat a romákkal szembeni többségi elzárkózás. Az 1994-ben választási pártként induló Cigányok Szolidaritási Pártjánál például mindez olyan formában jelent meg, hogy végre „*magunk közül*” választhatjuk a jelöltjeinket, „*magunknak gyűjtjük*” a kopogtatócédulát, és sok cigány ember végre „*saját kisebbségi pártjára szavazhat*”.²⁰ Ez az egyik oldalról nézve tehát szorosan összekapcsolódott a kisebbségi identitás felvállalásával, a szükséges önbecsülés megteremtésével. A kérdés erről az oldalról az elismerés igényéhez is kötődött.

„Azt mondtuk, hogy nem attól függ, hogy hány szavazatot kapunk, nem abban lesz eredmény, hogy öt százalékot teljesítünk és bekerülünk a Parlamentbe, hanem ha van tíz büszke család, aki a választás napján ünneplőbe öltözik, és elmegy szavazni büszke cigány emberként, ugyanúgy büszke magyar identitású cigány emberként, akkor már megérte. Nem az volt a fokrő, hogy most

²⁰ Horváth Margit: Ötéves a Phralipe. *Phralipe*, 1994/4. 3-4.

parlamenti képviselők legyünk, hogy frakciónk legyen, ez egy álom volt, de mertünk nagyot álmodni. (...) És nagyon sok büszke cigány ember volt, aki elment, felvette a szép fehér öltönyét, és büszkén elment vasárnap, és szavaztak, és azt mondták, hogy igen, itt vagyunk, és becsüljük azt, amit erről gondolunk. Nem vagyunk kevesebbek, nem vagyunk rosszabbak, emberek vagyunk, cigány emberek, akik büszkék cigányságukra és magyarságukra is.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Én még mindig abban bízom, hogy nem lehet ezt a népréteget nem tudomásul venni, nem lehet az, hogy nem fog egyszer létrejönni egy olyan, alulról jövő kezdeményezés, amely a cigányság akaratából, szándékából és saját erejéből fog igazából a csúcsra jutni. Na, akkor lesz igazi, valódi érdekképviselete a cigányságnak!” (N5, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Sok csalódás érte már őket, ők már teljesen elfásultak, ez volt, ami a cigány pártnál egy kis kapaszkodó lehetőséget adott.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

A többségi elzárkózás mellett, a roma párt szükségessége kapcsán említik a deskriptív vagy tükörképviseletet, azt a gondolatot, hogy jelen esetben a romákat igazából csak romák képesek hatékonyan képviselni, mert ők ismerik a közösséget, a felmerülő problémákat és szükségleteket, ugyanakkor róluk, de nélkülük döntenek.

„Valójában mi tudjuk azt, akik roma közösségben élünk, hogy mik a valódi problémák, és mi látjuk, hogy mennyire maradunk ki a történetből.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„(...) mindig a cigányokról a cigányok nélkül kívántak dönteni. Ez nem lehet, mert kiépült, kinevelkedett, és nem a társadalom, nem a nagypolitika jóvoltából, hanem a saját erejéből a cigányoknál egy nagyon komoly szakmai és politikai réteg, akik nagyon nagy tudással bírnak. (...) Ezeknek az embereknek a tudását vétek nem használni, de nem akarja használni a politika.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

II. 2. A hátrányos szociális helyzet

Többek szerint már maguk az életkörülmények is eleve olyan tényezők, amelyek indokolják egy roma párt életre hívását.²¹ Ide sorolandó az etnikai alapú hátrányos megkülönböztetés, valamint a szociális kirekesztés is, amelyek szintén alátámasztják egy roma párt létjogosultságát.²²

„Rosszabb a nyomor, mint Afrikában, mert Afrikában télen nem kell tüzelni. Európa és a világ szívében, Magyarországon egy egymillió közösség, és hozzátevé azt az egy-másfélmillió nem roma közösséget is, (...) olyan szolidárisan, ahogy azt Móríc Zsigmond leírta a Hét krajcárban, ezért kell az egy-másfélmillió nem roma emberről is beszélni.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

II. 3. A nem roma pártok szerepe

A nem roma parlamenti vagy nem parlamenti pártok oldaláról közelítve, például a Horváth Aladárhoz köthető, végül be nem jegyzett Roma Parlamenti Választási Szövetség 1994-es életre hívása kapcsán fogalmazódott az meg hangsúlyosan, hogy a cigányság leginkább azért támaszkodhat a saját erejére, mert a nem roma szavazatokra is számító politikai pártoknak jórészt a szavazatvesztéstől való félelmükben valójában kevésbé érdekük a cigányság érdekeinek képviselete. Így egyre kevésbé lehet külső szövetségesekre szert tenni és közvetve érdekeket érvényesíteni.²³

„Az elmúlt huszonöt év azt igazolta be, hogy senkire nem számíthatunk, mindenki volt kormánypárton, mindenki volt ellenzékben. (...) és úgy döntöttünk (a párttal), hogy megpróbáljuk önállóan. Nagyon nehéz fába vágtuk a fejszénket, mert addigra a

²¹ Osztojkán Béla: Miért kell ilyen párt? *Világunk*, 2006/2. 4.

²² Báder Csaba: Kell a romapolitika! *Romnet*, 2013. október 30. http://www.romnet.hu/jegyzetek/2013/10/30/bader_csaba_kell_a_romapolitika (letöltés ideje: 2018. november 13.). Horváth Aladár: „Rendezni végre közös dolgainkat.” *Galamus Csoport*, 2013. november 4. http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=337309_rendezeni_vegre_kozos_dolgainkat (letöltés ideje: 2018. november 13.).

²³ Hell István: Megalakult a Roma Parlamenti Választási Szövetség. Interjú Horváth Aladárral, az új párt elnökével. *Amaro Drom*, 1994/4. 4-5. Roma Parlamenti Választási Szövetség – sajtótájékoztató. MTI, 1994. február 23.

romákat, közösséget mindenki becsapta, bizalmatlanok voltak, lecsúsztak a társadalmi ranglétrán, eltelt a rendszerváltástól akkor X év.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Ezek olyan hiányosságok, amiket véleményünk szerint soha egyetlen párt sem fog a zászlajára tűzni, mert nem népszerű. Abban a pillanatban, hogy valaki a cigányokat barátjaként tekinti, abban a pillanatban veszít a népszerűségéből. Sokkal népszerűbbé válik az a párt, aki cigányellenes (...) most a pártok arra licitálnak, hogy ki tud jobban, ki tud nagyobbat cigányozni.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

„A pártok nehezebben vesznek be roma embereket, egy-kettőt, ami csepp a tengerben, de evvel, ha mi meg tudnánk magunkat erősíteni, pártokkal koalíciót tudnánk kötni, mert azt mondanák, hogy szükségünk van rátok. Be tudnánk integrálódni (...) és magas szinten tudnánk elérni eredményeket.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

A roma érdekek felvállalásának és képviseletének hiányán túlmenően azonban hangot adtak annak, hogy a pártok számára a romák valójában csak a választások idején fontosak, eszközként használják csupán őket, csak a szavazataik kellene, amiket üres ígérekkel vagy akár konkrét anyagi juttatásokkal, vagy éppen megfélemlítéssel vesznek meg.

„(A nem roma pártok – D. B.) ahhoz szoktak hozzá, hogy három fröccsért vesznek meg szavazatokat, vagy libacsontokért, meg lejárt konzervekért. (...) A választás napján még fontosak is vagyunk néhány, autóval szállított szavazatért, de a következő hét mindig a hideg valóság, amivel szembesülnek az emberek.” (N1, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Azt gondoltuk néhányan, hogy eszközként használják, használták az elmúlt időszakban a romákat a politikai pártok saját kényük-kedvük szerint. Tehát éppen a jobboldal, éppen a baloldal, a romák pedig meg mindig csapódtak valahova, ahol éppen az erő (...) Sokszor elmondtuk a gyűléseiken, a rendezvényeinken, hogy annyi esélyt adtak az elmúlt húsz évben jobboldalnak, baloldalnak, de soha nem adtak még maguknak, a cigányok a cigányoknak esélyt.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

„És elmagyaráztam nekik, hogy gyerekek, (...) és nem tudták felfogni, hogyha a cigányok összefognak, nincs olyan párt, amely őket legyőzze. Nem tudták felfogni azt, hogy önmagukon soha nem

fognak tudni segíteni, ha mindig másnak a szekerét fogják tolni. Miért? Osztogatták a szalámit, osztogatták a kólát, osztogattak kinek pénzeket, minden, tehát megvették a vezetőket. Így saját maguk alatt vágták el a fát, és hol vannak? Még rosszabb helyzetben vannak.” (N6, 2000-es évekbeli pártvezető)

Az interjúalanyok rávilágítottak, hogy a pártok, illetve akár a velük szövetséges roma szervezetek többnyire a választások idején igyekeztek felderíteni és maguknak különféle eszközökkel megnyerni azokat a helyi befolyásos roma személyiségeket, helyi erős embereket, akik meg tudnák szervezni, hogy a helyi közösség melyik irányba szavazzon.

„A nem cigány pártok mindig igyekeznek megtalálni a helyi, erős cigányokat, (...) teljesen mindegy, hogy uzsorás éppen, nem finnyások a magyar pártok és a helyi vezetők ebben a tekintetben. Tehát mindig a legerősebbet megtalálják, és ő mondja majd meg ott, hogy kire, vagy hogyan, vagy mint kell ott szavazniuk. Azt gondoltuk, hogy ezt a fajta beidegződést kell megszüntetnünk. (...) Hibás vagy nem hibás, tehát mi nem mentünk bele abba a játékba, amibe a többi pártnál ilyenkor a cigányoknál belemennek, hogy elkezdünk osztogatni.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

Több roma pártvezető is korábban meghatározó szereplője volt a helyi és megyei roma politikának, és idővel szoros kapcsolatot ápolt parlamenti pártokkal, részt vett választási kampányokban, akár testközelből tapasztalta a szavazatvásárlást, és utóbb mindezek, illetve a konkrét lehetőségek, hatékony érdekképviselő hiánya miatt ábrándult ki a velük való együttműködésből.

„Nagyon szépen működünk, de ugye közénk álltak a pártok. (...) (Egy pártpolitikus – D. B.) nem engedett közel menni, mert mindig kifogást keresett. Tehát, nekünk az fáj, azért is hagytam abba, hogy kiadták a Parlamentben, hogy nem ez kell, a roma társaság kap kétmilliárdot felzárkóztatásra, infrastruktúrára (...), de ez nem valósult meg soha. Ekkor már eldöntöttük (...), unszoltak bennünket, hogy alakítsuk át a szervezetet párttá. (...) Nagyon, de nagyon csalódtam azokban, hogy hittünk a pártvezetőkben. Ígéretet kaptunk, elfjártunk továbbképzésektől kezdve mindenfajta Balatonszárszótól kezdve, Balatonföldvár, Budapesten a Munkásotthonban, akkor a minisztériumokba jártam, énnekem volt belépőm is a Parlamentbe. (...) És akkor én láttam, hogy mi itt nem rúgunk labdába.” (N7, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Mikor engemet megválasztottak '94-ben, '95-től olyan párt nem volt, amely ne próbálkozott volna engemet bevenni. (...) Eltelt egy kis idő (...) csináltam is már a pártot. (...) volt a tökfesztivál, oda kellett menjek. (...) Bemegyek, (egy országos pártpolitikus – D. B.) fogad engemet, testőrök, minden nyavalya, (...) a polgármesteri hivatal tárgyalójában. (...) A lényeg az, hogy azt akarta, hogy adjon tyúkokat, disznókat, lovakat, de ebből semmi nem lett. Hogy gondolkozzak, hogy kinek adok, hogyan adok. Adhatok a faluban is, minden, cigányoknak, hogy legyen, hogy tudjanak mivel. Meg gyümölcsfákat, tízezer darabot. A gyümölcsfák eljöttek X településig, és ott megakadtak, de az én nevem volt aláírva (...) harmincat kaptam. Odaadtam egyik-másiknak, ne is lássam. És utána akkor kezdtem járkalni, hogy hol van gyümölcsfa, meg ilyesmi-olyasmi, mindig falba akadtam. És azt mondtam, hogy gyerekek, volt egy nagygyűlés, én ezeket elmondtam, nem lehet ezt csinálni.” (N6, 2000-es évekbeli pártvezető)

Amennyiben pedig az adott roma párt vezetői leültek más pártok képviselőivel választási együttműködésről tárgyalni, úgy érzékelték, hogy nem kezelték őket egyenlő félként.

„Voltak ilyenfajta tárgyalásaink, nem volt ez biztos, hogy mi elindulunk az elején, (...) ahol semmit nem kértünk tőlük. Azt kértük tőlük, hogy vegyenek egyenrangú partnerként minket. Tehát ha van egy koalíció, akkor a párt ugyanazt a szerepet játssza, mint a többi párt. De hát nyilván ezt nem akarták, partnerként senki nem akar romákat.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

További motívum a szakpolitikai programokkal való elégedetlenség: ígéretek helyett konkrét tetteket, a legkisebb településeken is érezhető eredményeket sürgetnek. Felhívják tehát arra is a figyelmet, hogy a pártok ígéretei és sok megkezdett program nem valósult meg, nem volt érezhető hatása.²⁴

„Sodor bennünket az ár, megyünk, amerre visz bennünket. (...) Mert ha egyszer is egy kormány kiállna mellénk, és azt mondaná, hogy ezt a tervet nem csak ígérjük, hanem létrehozuk, akkor azt mondanám, hogy benne vagyok. Na, de ilyet még nem találtam.” (N7, 2000-es évekbeli pártvezető)

²⁴ L. pl. Cigány Kisebbségi Önkormányzatok I. Országos Kongresszusa. *Világunk*, 2009. március. 8-9.

A 2000-es évektől kezdve pedig hangsúlyos szerepet kezdett játszani a radikális jobboldallal, mindenekelőtt a Jobbikkal és a Magyar Gárdával szembeni összefogás szükségessége.

„Ha elég szélsőjobbra megy a politika 2018-ban, akkor lenne csak igazán értelme, és alapja annak, hogy egy roma párt odakerüljön a Parlamentbe.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

II. 4. A képviselőlet további csatornái és az összefogás szükségessége

A parlamenti pártok listáin mandátumot szerző roma politikusokkal kapcsolatban a megkérdezett roma pártvezetők széles körében elfogadottá vált az a nézet, hogy ők inkább az őket a parlamentbe bejuttató politikai erők képviselői, és esetükben könnyen fennállhat a „díszcigány”-szindróma.²⁵ A pártok listáin országgyűlési mandátumot szerzett roma képviselők a különböző megnyilatkozásaikban ugyanakkor értelemszerűen a politikai képviselőlet ezen csatornája, a pártokkal való szövetségkötés mellett tesznek hitet. Az interjúalanyok mindazonáltal komoly fenntartásaikat hangoztatták azzal kapcsolatban, hogy a parlamenti pártok roma országgyűlési képviselői tudnak-e egyáltalán és mennyiben javítani a romák helyzetén.

„Mindig volt egy-két olyan ember, akit a politika az ügyeletes cigányként kikiáltott, és nem volt kérdés, hogy milyen politikai vénája, vagy hogy milyen elfogadottsága van, az egyetlen kérdés a bőre színe volt, hogy barna legyen és látszódjon rajta, hogy cigány. Tehát a politikának ez volt az elvárása a cigány politikusoktól. És mi azt gondoltuk, hogy ezen változtatni kell. (...) Tehát a díszcigányaik kiállításán kívül nem igazán van senkinek se stratégiája, se pedig szakember-gárdája arra, hogy a cigány ügyet kezelje.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

„Már régen érzem azt, hogy a mostani pártok nem nagyon fogadják el a romákat. Egy-két ilyen díszképviselőt betesznek, azok nem fogják megoldani a romaság (helyzetét – D. B.), tehát nem a romák hangját fogják mondani a Parlamentben, hogy figyeljünk már oda, hogy igenis van 800 ezer, már egymillió romaság itt Magyarországon. És el tudja a mi panaszaikat mondani és el tudja

²⁵ L. még László Zoltán: Nagy összefogások, kis esélyek. *Amaro Drom*, 2006. február. 4-6.

fogadtatni ezen a hangon. Ha nincs képviselet, ezért vannak ezek a leszakadások, eszméletlen nagy igazságtalanságok.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

Megfogalmazódott olyan vélemény is, hogy egyes roma politikusok vagy szervezetek felkarolása, majd a nem-cselekvés politikája, az eredmények hiánya a parlamenti roma politikusok esetében tudatos folyamat következménye, amelynek fő célja, hogy megakadályozza a romák széles körű összefogását:

„Olyan is van, hogy ezek a pártok, különféle pártok lássák, hogy a romák összefogást nem akarnak, akkor megpróbálják széjjelforgácsolni. A roma értelmiségi embert meg megpróbálják elcsalogatni. (...) és akkor ott vannak három-négy évig, és semmire se viszik.” (N8, 1990-es évekbeli pártvezető)

„Olyan helyzetet teremtenek a kisebbségi önkormányzatoknak, meg a szervezeteknek, meg a megalakuló, nemzetiségi alapon megalakuló pártoknak, hogy nem áll érdekében egyetlenegy hatalomnak sem, de még a helyinek sem, hogy eredményt érjenek el. Ott, ahol simulékony tud lenni egy képviselő, ahol nem tud produkálni eredményeket, azt megfizetik. Ahol eredményeket tud produkálni, az már veszélyforrás, azt már nem tudja támogatni egyetlenegy kormány sem. (...) és nehogy véletlenül egységet teremtsen a magyarországi cigányság, mert az megint nem jó volna. Nem kell, hogy sokan legyenek, nem kell, hogy tömegeket kovácsoljon össze (...), nem kell veszélyforrás. (...) Csak addig segítik, csak addig támogatják – látszólag – a cigányság önszerveződését, amíg a veszélyt nem látják benne.” (N5, 2000-es évekbeli pártvezető)

Több megnyilatkozás szerint a rendszerváltás után tartóssá vált szervezeti pluralizmus és széthúzás felszámolásának egyedüli útja egy egységes roma párt kialakítása lehet. A romák egységének megteremtése, a széttagoltság és megosztottság felszámolása tehát ugyancsak állandó eleme a pártok megnyilatkozásainak és dokumentumainak.

„A rendszerváltás után mi történt? Alakultak a szervezetek, és a szervezetre a nagyobb pártoknak szüksége volt, mert az szavazatot hozott, és így kilőszámra meg is lehetett őket venni. (...) Ezt csak úgy lehetett volna, hogy párttá alakulnak mind, egy pártot támogatnak, és nem adja el magától.” (N4, 1990-es évekbeli pártvezető)

Több alkalommal jelent meg annak kiemelése, hogy a cigányságnak erős, szervezett és alkuképes politikai erőként kellene magát megjelenítenie, mert addig csupán problémával számol vele a szélesebb közvélemény. Az olykor az egymillió főt is meghaladó, becsült létszámadatok ráadásul akár vonzóvá is válhattak egyes roma politikusok számára, akik reményei szerint többszázezer potenciális szavazó összefogásával a romák komoly belpolitikai tényezőt jelenthetnek, mi több, a pártversenyben akár a mérleg nyelve szerepét is betölthetik.²⁶

„Ez egy akkora tömeget jelentene bármelyik párt számára, aminek szerintem látják a veszélyét, hogy el tudná dönteni azt, hogy melyik párt nyerjen. Mert amelyik párt oldalára állna ez a tömeg, és egységesen, akkor az meghatározná, hogy ki legyen a kormányzópárt.” (N5, 2000-es évekbeli pártvezető)

„Ha Magyarországon, legalább az az 500-600 ezer romaság összefogna, és valójában nem állna se jobbra, se balra, hanem igen, ott marad ezen a középúton teljesen, akkor a mérleg nyelve lenne, iszonyatos erővel rendelkezne, bele tudna szólni az országnak a dolgaiba.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

Amennyiben pedig a parlamentbe jutva a pártból ne válna egy koalíció részeként kormánypárt, akkor kiemelik, hogy önmagában a parlamenti jelenlét is rendkívüli fontosságú.

„Valamelyik párt úgyis megkeres minket, mert úgy tud többségben lenni. De jelen vagyunk, olyan, mint a szín a palettán.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

„Hát, ott van az LMP. Szinte alig valami, de a szava megvan, és óriási hatalom van mellettük, hát, bent vannak a Parlamentben, és az jelenti a vezető szerepet, aki bent van a Parlamentben.” (N6, 2000-es évekbeli pártvezető)

A pártoló érvek sorában idővel feltűnt, hogy a kisebbségi önkormányzati rendszer összességében csak a kulturális autonómia kialakítására hivatott, a civil egyesületek pedig egyre inkább kiszolgáltatottá váltak.²⁷ Bíró András szerint a kisebbségi

²⁶ A roma politika új alapokra helyezését sürgeti az MCF. *Világunk*, 2005/4. 27. „Hogy itt gyilkosságoknak leszünk tanúi, az nem kétséges”. Bíró András polgárjogi aktivistával Rádai Eszter készített interjút. *Élet és Irodalom*, 2008. július 18.

²⁷ Rostás-Farkas György: Kis nép is lehet naggyá. *Kethano Drom*, 2001/3-4. 4-6.

önkormányzatokkal csupán „egy fiktív, helyi és országos szintig emelkedő álképviseleti gyakorlat alakult ki, ami e rendszert – valóságosan reprezentatív parlamenti képviselet, valamint hitelesség hiányában – a pártpolitikai játszmák mellékes szereplőjévé degradálta.”²⁸ Egy más területen, az „államosított” kisebbségi önkormányzatok mellett pedig „az egyes pártokhoz lecsapódott, illetve általuk kizárólagosan választási célokból gyarmatosított roma civil szervezetek inkább alkalmazkodnak, mintsem önálló stratégiát, víziót fogalmaztak volna meg.”²⁹ Van, aki szerint a roma nemzetiségi önkormányzati rendszer hanyatlásával és a parlamenti képviselet, a szószóloi rendszer felemás megteremtésével is törvényszerű, hogy a jövőben felerősödjének a pártalakítási törekvések.

„Ezért van az, hogy később ezek az önkormányzatok meg fognak szűnni, a cigány önkormányzatok, és majd párttá fog alakulni, és mennyire fogják magukat megerősíteni ezek a pártok.” (N3, 2010-es évekbeli pártvezető)

A jövőre nézve sokan osztják azt a nézetet, hogy a fenti szempontok és érvek miatt továbbra is napirenden kell tartani egy roma párt ügyét.

„Igazából a vergődés szintjén van a szervezet és a pártosodás is, de annak érdekében, hogy ez melegen legyen tartva, és előbb-utóbb termelődjön ki a cigányságból egy olyan értelmiség réteg, aki nem letagadja a cigányságát miután diplomához jutott, hanem felvállalja azt. És előbb-utóbb el kell jönnie annak az időnek, amikor a cigányság hatékony érdekvédelmi képviseletet, illetve pártot fog tudni létrehozni (...) és el tud akár odáig jutni, hogy cigány miniszterelnöke is legyen Magyarországnak.” (N5, 2000-es évekbeli pártvezető)

²⁸ Bíró András: Az integráció ára. *Élet és Irodalom*, 2010. március 5.

²⁹ Bíró András: Roma integráció. *Élet és Irodalom*, 2009. május 8.

III. Érvek a roma politikai párt ellen

Egy roma politikai párt létrehozását a roma lapokban is idézett parlamenti pártok politikusai, nem meglepő módon, egyöntetűen elvetették.³⁰ A rendszerváltás óta meghatározó politikai stratégiának jóval inkább a civil szervezeti alapokon, külső szövetséggel való érdekérvényesítés bizonyult, amelynek fontos mérföldkövei voltak például a Phralipe és az SZDSZ 1990-es, majd a Lungo Drom, a Fidesz-MPP és az MDF közötti 2001-es megállapodások. Emellett érvelt többek között Csalog Zsolt, aki szerint a roma választóknak nem az egyetlen, és talán nem is a legfőbb szempont, hogy a képviselőjük roma legyen, így álláspontja szerint roma párttal, pártokkal egyszerűen nem is érdemes kísérletezni.³¹ Niedermüller Péter szerint az etnikai alapon szerveződő politikai pártoknak rendkívül korlátozott az érdekérvényesítő képességük, mindenekelőtt a cigányellenesség és a mélyszegénység felszámolása terén, és mivel céljaikat etnikai alapon fogalmazták meg, ezáltal önmagukat különítik el a többségi társadalomtól. Álláspontja szerint a feladat jóval inkább az, hogy a politikai közösségen belül teremtsenek meg mindenki számára megfelelő kereteket.³²

A roma pártok létrehozását és választási megmérettetését kételyekkel szemlélők vagy elvetők érvei között elsősorban olyan pragmatikus indokok jelennek meg, mint a rendelkezésre álló pénz és erőforrások hiánya, vagy a választási rendszer jellegzetességei, amelyek aligha teszik lehetővé a sikeres választási szereplést.³³ Kállai Ernő ezek mellett „a roma középosztály és a széles cigány értelmiségi réteg” hiányát emelte ki, amelyekre amúgy alapoznia

³⁰ Pokorni Zoltán, a Fidesz elnöke a Fidesz-MDF-Lungo Drom választási együttműködési megállapodásról. *Világunk*, 2002/január. 10. L. még Kellene egy lobb. Interjú Tamás Gáspár Miklóssal, a Szabad Demokraták Szövetségének országgyűlési képviselőjével. *Phralipe*, 1990/1. 13-15.

³¹ Csalog Zsolt: Visszatekintő. *Amaro Drom*, 1994/6. 28-29.

³² Niedermüller Péter: Kell-e „romapolitika”? *Galamus Csoport*, 2013. október 29.

http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3362_63_kell_e_romapolitika (letöltés ideje: 2018. november 13.).

³³ Osztóján Béla: Ötszázalékos illúzió! *Világunk*, 2001/augusztus-szeptember. 3-5.

kellene egy ilyen szerveződésnek.³⁴ Megfogalmazódik ugyanakkor az etnikai pártok klasszikus dilemmája, hogy a közös kötődésen túl nem fontosabbak-e az elválasztó politikai-ideológiai különbségek,³⁵ és az a kétség, hogy mennyiben beszélhetünk egyáltalán a magyarok és cigányok között etnikai határokról, és hogy az elszigetelődés, az etnikai határvonalak hangsúlyozása és erősítése helyett jóval inkább értékekre és szociális ügyekre kellene építeni. Horváth Aladár úgy nyilatkozott még egy 2005-ös rádióinterjújában, hogy „én már azon túl vagyok, hogy etnikai alapon szervezzünk pártot, mert nem akarom elhinni, hogy etnikai alapon állunk szembe egymással. És azt sem hiszem el, hogy azért, mert cigányok vagyunk, minden egyes cigánnyal egyet kell értenünk, éreznünk. Nem kell. Azzal kell egyetértetni, akivel hasonló a gondolkodásunk, és hasonlóan érzünk. (...) Ha csinálnánk pártot egyszer, akkor egy olyan polgárjogi pártot csinálnék, ami az alkotmányosság alapértékeire építve a társadalmi összetartozást és a szegénységellenes küzdelmet emelné a zászlajára oly módon, hogy nem etnikai határvonalat szabna a társadalomban, hanem ellenkezőleg.”³⁶ Mi több, „a cigányok politikai tevékenységének etnikai pályára terelése intézményesíti politikai elszigeteltségüket, konzerválja nyomásgyakorló képességük gyengességét.”³⁷

Voltak, akik arra hívták fel a figyelmet, hogy bár vannak ún. „összcigány” érdekek, de azokról korántsem alakult ki szélesebb társadalmi egyetértés.³⁸ A roma lapokban publikált szakértői cikkek mutattak rá egyrészt arra, hogy kisebbségi pártként szükségszerűen és állandóan alulmaradnának a pártversenyben, viszont lehetőséget

³⁴ A cigányság nem politikai tényező. Interjú Kállai Ernővel. *Zoom*, 2008. december 14. <http://www.zoom.hu/belfold/a-ciganysag-nem-politikai-tenyezo-34271.html?fejezet=0> (letöltés ideje: 2008. december 16.).

³⁵ Van kisebbségi törvény? *Világunk*, 2005/3. 10-12.

³⁶ Hidvégi-B. Attila: Romák, egy zászló alá! *Világunk*, 2005/7. 4-6.

³⁷ Idézi: Vajda Imre: Asszimiláció, integráció, szegregáció, egységesítés. *Világunk*, 2003/január. 12. A korlátozott érdekérvényesítő képességgel kapcsolatban lásd még: Krémer Balázs: Bíró Andrásnak igaza van. Bíró Andrásnak nincs igaza. *Dinamó Műhely*, 2014. szeptember 4. http://dinamo.blog.hu/2014/09/04/biro_andrasnak_igaza_van_biro_andrasnak_nincs_igaza (letöltés ideje: 2018. november 13.).

³⁸ Hell István: Választások előtt. A cigányok politikai pártjai. *Amaro Drom*, 1994/3. 4-5.

kínálnának az ellenérdekelt, romaellenes erők mobilizációjára.³⁹ Másfelől rámutattak azokra a körülményekre, köztük a politikai hagyományok, a kollektív cselekvés mintáinak nagyfokú hiányára, a közösségek közötti különbségekre, amelyeket a szakirodalom is a roma mobilizáció kudarcának alapvető okai között tart számon. Ezek mellett említhető még a roma pártok súlytalansága, családi összefonódásaik, és a komolyabb társadalmi beágyazottságának hiánya.⁴⁰ Kérdésként merül fel, hogy a magyarországi romák mennyiben alkothatnak egy sikeres mobilizációt lehetővé tevő közösséget, továbbá, hogy a magukat romáknak vallók többsége kívánja-e magát romaként képviseltetni a döntéshozó fórumokon.⁴¹

Az elemzők közül Zolnay János szerint is elhibázott a romák társadalmi problémáit etnikai alapokon megközelíteni, a társadalmi törésvonalakat nem lehet etnikaként szemlélni, és ezzel a 2014-ben induló Magyarországi Cigánypárt véleménye szerint a kirekesztő társadalompolitika oldalára állt, mi több, a rá leadott szavazatok az Orbán-kormány hatalmon maradását segítik elő.⁴² Erőss Gábor és Kovács Éva írásukban ugyancsak a roma mobilizáció kudarc mögötti tényezőket számba véve jutottak arra a következtetésre, hogy *„ha tehát a cigányság ennyire differenciált, s ha roma politikai közösségnek nincs elég gazdasági erőforrása, nincs támogató, az „anyaország” szerepét magára vállaló entitás mögötte, és nincs fogadókészség a politikai és a szellemi elitben, valamint a médiában a romákkal való proaktív együttműködésre, továbbá nincs egy etnikai pártokat támogató választási, és tágabban: demokratikus politikai rendszer akkor, bármennyire is kezd formára lelteni egy roma politikai identitás, nem lesz belőle politikai közösség és e közösség érdekeit artikuláló politikai párt.”*⁴³

³⁹ Martin Kovats: Sorskérdés kulcskérdései. *Világunk*, 2003/9. 11-13.

⁴⁰ Kerékgyártó István: A roma politizálás esélytelensége. *Lungo Drom*, 1993/október. 17.

⁴¹ Ravasz Ábel: A romák politikai képviseletéről. *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 21. http://dinamo.blog.hu/2014/08/21/a_romak_politikai_kepviseleterol (letöltés ideje: 2018. november 13.).

⁴² Zolnay János: Politikai kalandorság – a Magyarországi Cigány Pártról. Beszélő Roma Blog, 2013. december 5. <http://beszelo.c3.hu/blog/zolnay-janos/politikai-kalandorsag-%E2%80%93-a-magyarorszag-i-cigany-parrol> (letöltés ideje: 2018. november 13.).

⁴³ Erőss Gábor, Kovács Éva: Milyen politikai képviseletre van szüksége a romáknak? *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 31.

Végül, de nem utolsó sorban több szerző is hangot adott annak a nézetének, hogy a roma közéletben a különféle, fajsúlyosabb vagy kevésbé befolyásos vezetők tartós együttműködésre való képtelensége közepette, a választások időszakában, amikor a pártok érzékenyebbekké válnak a roma ügyek iránt, és keresik az együttműködési lehetőségeket, több, bizonytalan támogatottságú vezető akár a saját politikai túlélése érdekében, többszázazres vélt támogatói bázissal kezd úgymond „hangoskodni” és a pártokat „ijesztgetni”. Teszi mindezt annak érdekében, hogy végső soron csak a már ismert „díszcigányként” helyet kapjon valamelyik induló párt listáján.⁴⁴ Látszólag a romák felemelkedése mellett állnak ki, elhítetik, hogy pártérdekek felett állnak, de többek szerint valójában egyéni-családi érdekeket követnek, és végső soron a kívánt pozíció válik számukra fontosabbá.⁴⁵ Ez a körülmény kétségkívül megjelenhet egyaránt a párt mellett és ellene szóló érvként, amelyre egyfelől több roma pártvezető is rámutatott, másfelől pedig, mint ahogy az néhány létrejött roma párt esetében ténylegesen látható is volt, vezetőik végül más, nem roma párt egyéni jelöltjeként, területi vagy országos listáján indultak.

„Ők, azt kell, mondjam, hogy életművészek. Azt látjuk, hogy mindig vannak nagy hangok, aztán gyorsan tűnnetek, nem tűnnetek, visszavonulok, mindezt ismerjük. Sokan ugranak rá, mindegyik kormány megette ezt, a leghangosabb cigányok beugratását eddig egyébként, (...) tényleg elhitte, hogy van mögötte sok ezer cigány, de nincs.” (N2, 2010-es évekbeli pártvezető)

http://dinamo.blog.hu/2014/08/31/milyen_politikai_kepviseletre_van_szuksege_a_romaknak (letöltés ideje: 2018. november 13.).

⁴⁴ Fodor Ferenc: A kulcsok őrzői. *Világunk*, 2005/7. 3.

⁴⁵ Kerékgyártó István: Az ijesztgetés lélektana. *Lungo Drom*, 1994. április. 16-17.

Összegzés

Az egy roma párt létjogosultságával és szükségességével kapcsolatos, normatív jellegű kérdést övező magyarországi diskurzusban számos, politikai-ideológiai, illetőleg gyakorlati érv ütközik (összefoglalásként lásd a táblázatot). A roma párt mellett és ellene felhozott indokok sokszor homlokegyenest más szemléletről, más világnézeti alapállásról tanúskodnak, amelyek ráadásul gyakorta akár a politikai irányvonalától és érdekektől, választási megfontolásoktól sem mentesek, illetve függenek az életút során éppen betöltött szerepektől is. Látható, hogy a nem roma szereplők döntő része elutasítja a párt gondolatát, közülük a pártpolitikusok egyöntetűen, míg a roma vezetők és értelmiségiek véleménye a teljes elutasítástól kezdve a fenntartások hangoztatásán át terjedhet egészen a támogató álláspontig.⁴⁶ Ilyen természetű, normatív és ideologizált vitában úgymond „igazságot tenni” nem, legfeljebb beállítottságtól függően állást foglalni lehet. Azt viszont le lehet szögezni, hogy a vita korántsem egyszerűsíthető, redukálható le arra, hogy mindössze azok vitatkoznának ez ügyben, akik az egyik oldalról a romák etnikulturális sajátosságait emelik ki, és ezért építkeznének etnikai kisebbségi alapokon, míg másik oldalról azok, akik a társadalmi-gazdasági integráció, a kedvezőtlen szociális körülmények orvoslását helyezik inkább előtérbe. A vita ennél jóval összetettebb, hiszen több roma párt is határozottan elvetette a cigányság kisebbségi státusát, és többször hangsúlyozták – mint a 2014-es és 2018-as választásokon induló MCP is⁴⁷ –, hogy nem etnikai pártok, és igényt tartottak más hátrányos helyzetű rétegek támogatására, nem romák szavazataira is. Az eddigi eredményeket figyelembe véve azonban aligha várható, hogy akár rövid vagy középtávon a roma pártoknak elegendő támogatottsága és kapacitása lesz ahhoz, hogy érdemben tudják befolyásolni a romákat érintő

⁴⁶ Egy újabb kutatás eredményeit ezzel kapcsolatban lásd: Neményi Mária, Szalai Júlia: Elbeszélte évtizedek. A roma politika közelmúltbeli története a roma politikusok szemével. In: Kóczé Angéla, Neményi Mária, Szalai Júlia (szerk.): *Egymás szemébe nézve. Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései*. Budapest: MTA TK Szociológiai Intézet, 2017. 62-64.

⁴⁷ Horváth Aladár: Válasz: mi leszünk sorsunk alakítói. *Beszélő Roma Blog*, 2013. december 13. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/valasz-mi-leszunk-sorsunk-alakitoi> (letöltés ideje: 2018. november 13.).

döntéseket és általánosságban javítani tudjanak a romák helyzetén. Mindazonáltal az a cél és elgondolás, hogy egy roma párt létrejöjjön, induljon a választásokon, és mandátumokat szerezzen, egy demokráciában és egy versengő többpártrendszer keretei között mindenképpen legitimnek tekinthető, amelynek alapelve, hogy bármely megszerveződő társadalmi érték és érdek szabadon beléphet a politikai elképzelések és alternatívák nyitott és versengő piacára.

Felhasznált irodalom

A cigányság nem politikai tényező. Interjú Kállai Ernővel. *Zoom*, 2008. december 14. <http://www.zoom.hu/belfold/a-ciganysag-nem-politikai-tenyezo-34271.html?fejezet=0>

A roma politika új alapokra helyezését sürgeti az MCF. *Világunk*, 2005/4. 27.

„Át kellene vinni egy réteget”. Interjú Varga Józseffel, a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány kuratóriumi elnökével. *Amaro Drom*, 2001/január. 15.

Andriescu, Monica – Gherghina, Sergiu: *The Dual Consequences of Politicization of Ethnicity in Romania*. ECMI Working Paper, No. 63, 2013.

Báder Csaba: Kell a romapolitika! *Romnet*, 2013. október 30. http://www.romnet.hu/jegyzetek/2013/10/30/bader_csaba_kell_a_romapolitika

Bíró András: Roma integráció. *Élet és Irodalom*, 2009. május 8.

Bíró András: Az integráció ára. *Élet és Irodalom*, 2010. március 5.

Bíró András: Hogyan tovább? *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 14. http://dinamo.blog.hu/2014/08/14/hogyan_tovabb_764

Cigány Kisebbségi Önkormányzatok I. Országos Kongresszusa. *Világunk*, 2009/március. 8-9.

Csalog Zsolt: Visszatekintő. *Amaro Drom*, 1994/6. 28-29.

Dobos Balázs: Roma pártok és választási mobilizáció Magyarországon. *Magyar Kisebbség*, 2016/3-4. 94-119.

Erőss Gábor, Kovács Éva: Milyen politikai képviseletre van szüksége a romáknak? *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 31. http://dinamo.blog.hu/2014/08/31/milyen_politikai_kepviseletre_van_szuksege_a_romaknak

Fodor Ferenc: A kulcsok őrzői. *Világunk*, 2005/7. 3.

Fraser, Nancy: Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation. In: Fraser, Nancy, Honneth, Axel: *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London and Frankfurt: Verso and Suhrkamp, 2003. 7-109.

Gheorghe, Nicolae: Choices to be made and prices to be paid: potential roles and consequences in Roma activism and policy-making. In: Guy, Will (ed.): *From Victimhood to Citizenship. The Path of Roma Integration. A Debate*. Budapest: Kossuth, 2013. 41-99.

Hell István: Választások előtt. A cigányok politikai pártjai. *Amaro Drom*, 1994/3. 4-5.

Hell István: Megalakult a Roma Parlamenti Választási Szövetség. Interjú Horváth Aladárral, az új párt elnökével. *Amaro Drom*, 1994/4. 4-5.

Hidvégi-B. Attila: Romák, egy zászló alá! *Világunk*, 2005/7. 4-6.

„Hogy itt gyilkosságoknak leszünk tanúi, az nem kétséges”. Bíró András polgárjogi aktivistával Rádai Eszter készített interjút. *Élet és Irodalom*, 2008. július 18.

Horváth Aladár: „Rendezni végre közös dolgainkat” *Galamus Csoport*, 2013. november 4. http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=337309_rendezni_vegre_kozos_dolgainkat

Horváth Aladár: Válasz: mi leszünk sorsunk alakítói. *Beszélő Roma Blog*, 2013. december 13. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/valasz-mi-leszunk-sorsunk-alakitoi>

Horváth Margit: Ötéves a Phralipe. *Phralipe*, 1994/4. 3-4.

Kállai Ernő: Vannak-e cigányok, és ha nincsenek, akkor kik azok? *Regio*, 2014/2. 114-146.

Kellene egy lobbí. Interjú Tamás Gáspár Miklóssal, a Szabad Demokraták Szövetségének országgyűlési képviselőjével. *Phralipe*, 1990/1. 13-15.

Kerékgyártó István: A roma politizálás esélytelensége. *Lungo Drom*, 1993/október. 17.

Kerékgyártó István: Az ijesztgetés lélektana. *Lungo Drom*, 1994/április. 16-17.

Kovats, Martin: Sorskérdés kulcskérdései. *Világunk*, 2003/9. 11-13.

Krémer Balázs: Bíró Andrásnak igaza van. Bíró Andrásnak nincs igaza. *Dinamó Műhely*, 2014. szeptember 4. http://dinamo.blog.hu/2014/09/04/biro_andrasnak_igaza_van_biro_andrasnak_nincs_igaza

László Zoltán: Nagy összefogások, kis esélyek. *Amaro Drom*, 2006/február. 4-6.

Magyar, cigány és zsidó áldozatok vetélkedője. Bíró András szerint a romák polgárrá válásához szükség van az etnikai tudat erősítésére. *Népszabadság*, 2014. június 27.

Marushiakova, Elena – Popov, Vesselin: The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. In: Burszta, W. – Kamusella, T. – Wojciechowski, S. (eds.): *Nationalisms Across the Globe: An overview of the nationalism of state-endowed and stateless nations*. Poznan: School of Humanities and Journalism, 2005. 433-455.

McGarry, Aidan: *Who Speaks for Roma? Political Representation of a Transnational Minority Community*. New York: Continuum, 2010.

Nagel, Joane: Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture. *Social Problems*, 1994/1. 152-176.

„Nem magyarázható minden a körülményekkel...” Bíró András polgárjogi aktivistával Rádai Eszter készített interjút. *Élet és Irodalom*, 2005. március 11.

Neményi Mária – Szalai Júlia: Elbeszélvtizedek. A roma politika közelmúltbeli története a roma politikusok szemével. In: Kóczé Angéla, Neményi Mária, Szalai Júlia (szerk.): *Egy más szemébe nézve. Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései*. Budapest: MTA TK Szociológiai Intézet, 2017. 15-75.

Niedermüller Péter: Kell-e „romapolitika”? *Galamus Csoport*, 2013. október 29.
http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=336263_kell_e_romapolitika

Osztóján Béla: Ötszázalékos illúzió! *Világunk*, 2001/augusztus-szeptember. 3-5.

Osztóján Béla: Miért kell ilyen párt? *Világunk*, 2006/2. 4.

Pap András László: Csak az menjen ornitológusnak, aki madár? Adalékok az etnikai hovatartozás és a kisebbségi regiszter alkotmányos kérdéseire. *Beszélő*, 2004/1. 28-35.

Phillips, Anne: *Democracy and Difference*. Cambridge: Polity Press, 1993.

Phillips, Anne: *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press, 1995.

Pitkin, Hannah Fenichel: *The Concept of Representation*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967.

Pokorni Zoltán, a Fidesz elnöke a Fidesz-MDF-Lungo Drom választási együttműködési megállapodásról. *Világunk*, 2002/január. 10.

Ravasz Ábel: A romák politikai képviseletéről. *Dinamó Műhely*, 2014. augusztus 21.
http://dinamo.blog.hu/2014/08/21/a_romak_politikai_kepviseleterol

Roma Parlamenti Választási Szövetség – sajtótájékoztató. MTI, 1994. február 23.

Rostas, Iulius: Roma Participation: From Manipulation to Citizen Control. *Roma Rights*, 2012. 3-7.

Rostás-Farkas György: Kis nép is lehet naggyá. *Kethano Drom*, 2001/3-4. 4-6.

Rövid Márton: Solidarity, Citizenship, Democracy: The Lessons of Romani Activism. In: Halwachs, Dieter (ed.): *European Yearbook of Minority Issues, Vol. 10, 2011*. Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2013. 381-396.

Tátrai Patrik et al.: Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők. *Socio.hu*, 2017/2. www.socio.hu/uploads/files/2017_2/tatrai_tan.pdf

Tremlett, Annabel, McGarry, Aidan: *Challenges Facing Researchers on Roma Minorities in Contemporary Europe: Notes towards a Research Program*. ECMI Working Paper, no. 62, 2013.

Vajda Imre: Asszimiláció, integráció, szegregáció, egységesítés. *Világunk*, 2003/január. 12.

Van kisebbségi törvény? *Világunk*, 2005/3. 10-12.

Vermeersch, Peter: Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. *Ethnic and Racial Studies*, 2003/5. 879-901.

Zolnay János: Politikai kalandorság – a Magyarországi Cigány Pártról. *Beszélő Roma Blog*, 2013. december 5. <http://beszelo.c3.hu/blog/zolnay-janos/politikai-kalandorsag-%E2%80%93-a-magyarorszag-i-cigany-partrol>

Melléklet

A roma párt mellett és ellene felhozott főbb érvek összefoglalása

Pro	Kontra
<ul style="list-style-type: none"> • Korábban, a rendszerváltáskor létre kellett volna hozni. • Politikai erőként és ne politikai problémaként tartsák számon a romákat. • Politikai egyenlőség, a politikai párt alapításához való jog gyakorlása, nem ideológiai kérdés. • Határon túli magyar pártok léte és működése. • A romák életkörülményei, szegregációja. • Politikai és médiajelenlét és befolyás már 1% elérése esetén is, akár a mérleg nyelve szerep. • A kisebbségi identitás felvállalása, önbecsülés, illetve elismerés igénye. • Létszamarányos és tükörképviselő: a „saját” pártra való szavazás, amely valóban ismeri a romák szükségleteit. • Többségi elzárkózás: romák csak a választások idején fontosak (vö. szavazatvásárlás), szavazatvesztéstől való félelem, dicsőigány-szindróma, roma érdekképviselő tudatos megosztása, nem egyenrangú félként való kezelés. • Alulreprezentáltság, kisebbségi parlamenti képviselő hiánya. • Kisebbségi önkormányzati 	<ul style="list-style-type: none"> • A pártversenyben ne etnikai csoportok, hanem értékek és érdekek ütközzenek. • Az etnikai politika csak intézményesíti az elszigeteltséget, konzerválja a nyomásgyakorló képesség gyengességét. • A politikai-választási szabályok nem teszik lehetővé a parlamentbe kerülést. • Egy érdekvédelmi szervezet nem lehet ellenzékben. • A párt súlytalan, ismeretlen, és csak fenyeget annak érdekében, hogy vezetői más párt listáján kapjanak helyet. • Roma választóknak nem ez a szempont, pártszimpátia alapján szavaznak, a tükörképviselő elvetése. Fontosabbak a belső elválasztó politikai-ideológiai különbségek. • Többségi pártokkal szövetség, integrálódás, hasonló helyzetű társadalmi csoportokkal szövetségekötés, közös érdekek keresése. • A kisebbségi parlamenti képviselő megteremtését veszélyezteti. Megosztottság nem kedvez a párt sikerének.

Pro	Kontra
<p>rendszer és civil szervezetek széthúzása, gyengesége, kiszolgáltatottsága.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Roma egység megteremtése, összefogás. • Ígéretekkel, szakpolitikákkal, kapcsolatos elégedetlenség, romáknak megfelelő program kidolgozása. • Radikális jobboldallal szembeni összefogás. • Öntudatos cigány értelmiségi-szakember réteg kinevelése. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nincs széles körű egyetértés a roma érdekekről. • Etnikai alapú politizálás az ellenérdekelt felek mozgósításához vezet. • Öntudatos cigány értelmiségi-szakember réteg kinevelése a párttól függetlenül is lehetséges. • Roma mobilizáció kudarcának tényezői (forráshiány, politikai-jogi szabályok stb.).